

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO

MATEJ GRADIŠAR

Antične olimpijske igre

Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Alenka Cedilnik

Univerzitetni študijski program prve
stopnje: Zgodovina

Ljubljana, 2017

Zahvala

Pred samim začetkom diplomske naloge bi se rad zahvalil mentorici doc. dr. Alenki Cedilnik, ki mi je z njenim strokovnim znanjem in nasveti pomagala pri sestavi te naloge. Poleg tega pa gre zahvala tudi mojim staršem, sestri, sošolcem, prijateljem ter vsem ostalim, ki so me v času študija na kakršenkoli način podpirali in zame kdaj tudi kaj žrtvovali.

Izvleček

Antične olimpijske igre

Diplomsko delo obravnava vse kar se tiče olimpijskih iger, kakršne so poznali v antiki. V to je všteta priprava nanje (torej trening), športne discipline, ki so se takrat izvajale, in športniki, kjer jih je nekaj tudi izpostavljenih. Kot uvod v samo tematiko je razjasnjen še pomen tekmovalcev in razlike v dojemanju le tega v posameznih delih antičnega sveta. V sklopu priprav na igre delo obravnava celoten proces tekmovalčevega treninga in osebja, ki je bilo za doseganje vrhunskih rezultatov potrebno. So ženske smele nastopati na olimpijskih igrah? Odgovor na to vprašanje najdemo v sklopu tega diplomskega dela. Sledi temeljit opis športnih disciplin, ki so bile na programu antičnih olimpijskih iger. Program se v primerjavi z današnjim močno razlikuje, lahko pa z nekaterimi atletskimi disciplinami, kot so met diska in met kopja, najdemo paralele z današnjim izvajanjem omenjenih disciplin. Poleg olimpijskih so se izvajale tudi pitijske, nemejske in istmijske igre, ki so si zaslužile omembo in kratek opis na koncu tega diplomskega dela.

Ključne besede: Olimpijske igre, antika, šport, Olimpija, antične športne panoge

Abstract

The Ancient Olympic Games

The diploma thesis deals with everything that pertains to the Olympic Games as they were known in antiquity. This includes the preparation (the training), the sporting disciplines performed at the time and the sportsmen, among which some are highlighted. To introduce the subject, the meaning of the competitions is explained, and its diverse perceptions in different parts of the ancient world. In the section that deals with the preparations for the Games, the thesis discusses the entire process of a competitor's training and the personnel, which was also necessary for achieving great results. Were women allowed to perform at the Olympic Games? The answer to that question can be found in this diploma thesis. An extensive description of the sporting disciplines that were on the programme of the Ancient Olympic Games follows next. The difference between the programmes then and now is significant. It is possible to draw parallels between certain athletic disciplines, such as discus throw and javelin throw, and their execution today. Apart from the Olympic Games, there were

Pythian Games, Nemean Games and Isthmian Games, which were also organised and have earned a place and a brief description at the end of the thesis.

Key words: Olympic games, antiquity, sports, Olympia, ancient sports

Kazalo

I. Uvod.....	- 7 -
II. Antične olimpijske igre.....	- 9 -
1. Pomen Olimpije in iger za antični svet	- 9 -
1.1. Olimpijske igre in vera.....	- 9 -
1.2. Olimpijske igre in vojskovanje	- 10 -
1.3. Grška tekmovalnost	- 11 -
1.4. Razlike v igrah in tekmovanjih po grškem svetu.....	- 12 -
2. Športniki.....	- 13 -
2.1. Trening.....	- 13 -
2.2. Tekmovalci	- 16 -
2.3. Antične ženske in šport.....	- 19 -
3. Športne panoge.....	- 20 -
3.1. Tekaške discipline.....	- 21 -
3.2. Pentatlon	- 23 -
3.3. Rokoborba.....	- 25 -
3.4. Boks	- 25 -
3.5. Pankration	- 26 -
3.6. Konjske dirke	- 26 -
3.7. Ostale discipline.....	- 28 -
4. Ostale antične športne prireditve.....	- 29 -

4.1. Pitijske igre	- 30 -
4.2. Istmijske igre.....	- 30 -
4.3. Nemejske igre	- 30 -
III. Zaključek.....	- 31 -
IV. Povzetek	- 32 -
V. Viri in literatura.....	- 33 -

Kazalo slik

Slika 1: Položaj Olimpije in ostalih treh velikih športnih prireditev.....	- 8 -
Slika 2: Palaistra v Pompejih.	- 14 -
Slika 3: Razmerje med učiteljem in učencem v <i>Gymnasionu</i>	- 15 -
Slika 4: Milo naj bi bil tako močan, da je na svoja ramena lahko vzdignil odraslega bika. -	18 -
Slika 5: Antični tekači.	- 21 -
Slika 6: Rekonstrukcija štartnega mehanizma v Nemeji.....	- 22 -
Slika 7: Tri discipline pentatlona, ki se niso izvajale posamično in so bile le sestavni del tega. Z leve proti desni: Skakalec v daljino z značilnimi držali, metalec kopja in metalec diska (skrajno desno se nahaja še en metalec kopja).	- 23 -
Slika 8: Rokavice s tršim delom zaščite členkov.	- 26 -
Slika 9: Upodobitev konjske dirke z vozom vpreženim s štirimi konji.	- 28 -
Slika 10: Seznam prikjučitve posameznih disciplin programu olimpijskih iger.....	- 29 -

I. Uvod

Lansko poletje sem, tako kot vsaka štiri oz. vsaki dve leti, če zraven štejem še zimske olimpijske igre, budno spremljal športne panoge, ki so jih predvajali na slovenskem, nemškem ali kateremkoli drugem televizijskem programu. Gledal sem vse, od ragbija in namiznega tenisa do ritmične gimnastike, samo da je bil na televiziji šport in že sem pozorno spremljal športnike pri njihovih uspehih pa tudi neuspehih, če kakšen favorit ni dosegel zastavljenega ali pričakovanega dosežka. Prav tako sem v približno istem času razmišljal o temi, ki si jo bom izbral za pisanje diplomske naloge. Želel sem si pisati o nečem iz obdobja antične zgodovine, saj mi je to obdobje najljubše, v mislih pa sem imel vse drugo kot pa olimpijske igre, ki so mi ves ta mesec njihovega poteka ponujale kasneje izbrano temo. Lahko bi rekel, da je bil povod za izbiro omenjene teme ameriški plavalec in najuspešnejši olimpijonec v zgodovini modernih in antičnih olimpijskih iger, Michael Phelps. Ko je osvojil še trinajsto posamezno zlato medaljo (v lasti ima poleg teh še deset zlatih medalj z ekipnih tekem), je podrl rekord, star kar 2168 let, ki ga je leta 152 pr. n. št. postavil Leonid z Rodosa, ki je bil v takratnih olimpijskih igrah kar dvanajstkrat ovenčan z olivnim vencem, vse zmage pa je slavil v teku. Takoj, ko sem to zaslišal, sem vedel, o čem bom pisal. Postavil sem si mnogo vprašanj: Kakšni športi so se izvajali takrat? Kje so potekale? Kakšni rekordi so se še postavljali? So lahko tekmovali tudi ženske? Seveda je bilo vprašanj več kot sem jih naštel tukaj, ni pa trajalo dolgo, da si ne bi s pomočjo sodobne tehnologije (beri spletom) na zastavljena vprašanja poskušal odgovoriti. Tako sem cel dan, če ne celo cel teden, iskal odgovore na zastavljena vprašanja. Ker pa na spletu nisem našel vseh odgovorov in verjetno tudi nisem iskal vseh vprašanj, bom poskušal nanje odgovoriti v tej diplomski nalogi. Naloga bo torej zajemala vse, kar se tiče antičnih olimpijskih iger: Športne discipline, ki so bile zastopane, poskus opisa le teh, športnike, ki so nastopali na igrah, vprašanje žensk na tekmovanjih, rekorde in heroje antičnih OI. Poleg olimpijskih iger so bile poznane še nekatere športne igre, ki pa niso imele tako velikega slovesa, a jih bo naloga vseeno zaobjemala, saj si zaslužijo vsaj omembo, pa čeprav le na kratko. Poskušal bom razložiti pomen iger pri (ne)dogajanju na političnem in vojaškem področju antičnega sveta, saj vemo, da se v času poteka iger nobena izmed mestnih držav (polis) ni smela vplesti v vojno z drugo državo.

Naj pred dejanskim začetkom naloge še na hitro opišem nahajališče Olimpije: Olimpija se nahaja na severozahodnem delu Peloponeza, v antični pokrajini Elidi. Kraj sam nikoli ni bil naseljen, razen ko je tam živelo nekaj svečnikov, saj je bil prostor namenjen predvsem čaš-

čenju verskega kulta Zevsa; tam je stal vsem znani tempelj posvečen poglavarju vseh grških bogov, tam pa stoji tudi tempelj, posvečen Heri, ki velja za najstarejši tempelj nasploh, zgrajen ok. 600 pr. n. št.



Slika 1: Položaj Olimpije in ostalih treh velikih športnih prireditev.¹

Glavni antični vir nam predstavlja Pavzanijev *Opis Grčije*². Največ napisanega v tej diplomski nalogi sem črpal iz dela Stephena G. Millerja³, *Ancient Greek Athletics*. Poleg tega pa sem črpal še iz knjige *Sports and Society in Ancient Greece*, Marka Goldna⁴ in *A Brief History of the Olympic Games* avtorja Davida C. Younga⁵.

Naj še omenim, da se vse letnice nanašajo na leta pred Kristusovim rojstvom, razen letnica 2016, ki se nanaša na OI prirejene v Rio de Janeiru.

¹ <http://www.perseus.tufts.edu/Olympics/pictures/mapsit.gif> (obiskano: 24. 5. 2017).

² Starogrški geograf v času cesarjev Hadrijana, Antonija Pija in Marka Avrelija (ok. 110–180). Delo sestavlja 10 knjig, vsaka posvečena drugemu delu antične Grčije. O Elidi in olimpijskih igrah največ zapisov najdemo v 5. in 6. knjigi (povzeto po: Donahue, *Pausanias der Perieget*, 446–449).

³ Profesor klasične arheologije univerze v Kaliforniji, Berkeley, zdaj že upokojen.

⁴ Upokojeni profesor antike na univerzi v Winnipegu.

⁵ Nekdanji profesor za antično obdobje univerze v Floridi, pred tem je deloval še na kalifornijski univerzi, Santa Barbara.

II. Antične olimpijske igre

1. Pomen Olimpije in iger za antični svet

Glede nastanka olimpijskih iger (v nadaljevanju OI) obstaja več mitov. Eden prvih je ta, da naj bi igre ustanovil Zevs po svoji zmagi nad Kronosom, prvi tekmovalci pa naj bi bili bogovi sami. Druga različica govori o Heraklu (iz Teb), ki naj bi priredil tekmovanje po svojem zmagoslavju nad Avgijem⁶ v Elidi. Še ena verzija, najverjetnejša, kot ustanovitelja omenja Pelopsa⁷ - po njegovi zmagi na dirki s konjsko vprego nad takratnim kraljem Pise, Ojnomaeom⁸, naj bi temu v čast priredil prve OI antične dobe, prirejene leta 776. To letnico nam posreduje Hipijas iz Elide⁹ v svojem spisku zmagovalcev OI, ki je bil napisan okoli leta 400. Med drugim to letnico podpira večina arheoloških najdb, je pa to teorijo že v antiki kritiziral Plutarh, pravil je namreč, da je to le letnica, s katero so začeli zapisovati zmagovalce. Poleg te letnice se omenjajo še letnice kot je 884 pr. Kr., ki jo zagovarja Eratosten¹⁰, kar bi sovpadalo s 300. obletnico padca Troje. Nek drug vir nam kot možen začetek OI omenja letnico 828. Igre so se odvijale tudi pod rimsko oblastjo, vse do leta 393 po Kristusu, nato jih je cesar Teodozij ukinil.

1.1. Olimpijske igre in vera

Igre so bile tesno povezane s starogrško religijo, to je razvidno že po samem imenu, olimpijske. Igre so bile poleg samega tekmovanja namenjene tudi častitvi bogov, med prireditvijo so jim darovali živali in vsi navzoči so jih neprestano častili. Nekakšno vlogo bogov so med igrami imeli sodniki (*Hellanodikai*), ki so kot razpoznavni znak nosili škrlatno ogrinjalo, imeli posebne sedeže in so deset mesecev pred začetkom iger na prizorišču živeli v stavbi, imenovani *Hellanodikaion*. Njihovo delo je obsegalo nadzor treningov, izročanje nagrad in tudi kaznovanje morebitnih kršiteljev. Da bi se izognili kršitvam, so morali tekmovalci pred začetkom iger zapriseči, da so se deset mesecev držali pravil treningov in da

⁶ Kralj Elide, ki je dal Heraklu nalogo, da mu očisti hleve s 3000 glavami goveda, ki niso bili očiščeni že 30 let. Heraklej je to storil s preusmeritvijo tokov rek Alfej in Penej skozi hleve. Po končani nalogi se Avgij ni držal dogovora glede nagrade in Herakles ga je ubil (povzeto po: Graf, *Augeias*, 276–277).

⁷ V dirki za kraljevo hčer je bil kralj Ojnomaeos v nesreči poteptan s strani svojih lastnih konj. Voz je noč pred dirko po Pelopsovem naročilu poškodoval Mirtil, s tem da je železne osnike zamenjal za voščene (povzeto po: Stenger, *Pelops*, 509–510).

⁸ Kralj Pise v Elidi, ki je priredil dirko s konji, za nagrado pa bil pripravljen zmagovalcu dati svojo hčer Hipodamejo (povzeto po: Köppel, *Oinomaos*, 1145).

⁹ Starogrški sofist, ki je živel od ok. leta 460 do 400 pr. n. št., sodobnik Protagore in Sokrata. (povzeto po: Nancy, *Hippias*, 576–577).

¹⁰ Iz Kirene, matematik, geograf in astronom tretjega in prvih let drugega stoletja pred Kristusom (276–194). (povzeto po: Tosi, Zaminer, *Eratosthenes aus Kyrene*, 44–47).

igram ne bodo omadeževali imena. To zaprisego so opravili pred Zevsovo sliko, na kateri v rokah drži svoje znamenite strele. Kot pravi Pavzanius: »[...] slika, ki je v srcu morebitnih kršiteljev vzbudila največ strahu«¹¹. Takšne zaprisege seveda niso bile edinstvene za OI, saj je v antiki vsaka obljuba temeljila na prisegi pri bogovih. Ni pa treba poudariti, da zaprisega še zdaleč ni zagotovila resničnega »fair-playa« vseh tekmovalcev. Kdor je kršil pravila, je moral svoj greh odplačati pri Zevsovem kipu, ki je stal ob vhodu na stadion, ves denar teh kazni pa je bil namenjen gradnji in obnovi svetišč oz. podobnih objektov, namenjenim v čast bogovom.

Igre so bile dober meritelj časa. Pri dataciji raznih dogodkov so antični avtorji OI uporabljali kot osnovo, eden prvih, ki naj bi to uporabljal, je bil Tukidid¹². Takšen način datiranja se lahko primerja z datiranjem po konzulih pri Rimljanih. K temu je veliko doprinesel Hipijas iz Elide, ko je sestavil seznam vseh zmagovalcev v teku stadija in so tako imeli referenco za datiranje. Olimpijski mir je bil pogoj za varno pot tekmovalcev in ostalega osebja v Elido in potem tudi iz nje. Ta je veljal mesec po in mesec pred igrami, če je tekmovalec prihajal iz bolj oddaljenih krajev, pa se je čas podaljšal na dva meseca. Kar se tiče olimpijskega miru, obstaja prepričanje, da se med seboj niso smele bojevati nobene izmed grških držav, kar pa ne drži. Mark Golden v svojem delu piše, da je bilo prepovedano le vojskovanje proti državam v pokrajini Elidi, v kateri leži Olimpija in kjer so se odvijale antične OI¹³. Vse vojne so se lahko nadaljevale, če le niso motile poteka iger.

Za nagrado so zmagovalci dobili oljčni venec, ki ga je z drevesa, gojenega v Zevsovem templju, z zlatim srpom odsekal fantič (*pais amphithalēs*), čigar starša sta morala biti še živa. V času iger je bilo mnogo živali žrtvovanih bogovom, kot žrtvovanje pa se je smatralo tudi tekmovalčevo telo, ki ga je ta, bogovom v čast, izpostavljal na igrah. Kar se žrtvovanja tiče, lahko potegnemo paralelo z najstarejšim poznanim športom, lovom – potrebne so bile temeljite priprave na tekmovanje (lov), tekmovalec je bil »lovec«, zmaga pa »plen«, ki ga mora osvojiti. Prav tako je olivni venec predstavljal maskirno sredstvo nekdanjih lovskih kultur.

1.2. Olimpijske igre in vojskovanje

Športna terminologija si je veliko terminov izposodila iz vojskovanja, tako imamo pri vsakem športu nekega napadalca in posledično branilca. Kot pred vsako bitko je tudi pri športu

¹¹ Pavzanius 5.24.9

¹² Zgodovinar, znan po delu Peloponeška vojna. Živel od prbl. 460 do 395 (povzeto po: Hornblower, *Thukydides*, 506–512).

¹³ Prim. Golden, *Sports and Society in Ancient Greece*, 17.

pomembno razviti svojo taktiko, ki bo doprinesla k morebitni zmagi ipd. Tako kot vojščaki se mora tudi športnik držati neke dnevne, tedenske ali kakršnekoli discipline, da doseže svoj maksimum, torej mora delati določene treninge, da sebe izpopolni na področjih, kjer mu kaj primankuje, ali pa drži raven svojih že osvojenih sposobnosti in jih lahko še dodatno do potankosti izpili. Kot vsaka vojna pa je tudi šport prinašal določene slabosti, prišlo je celo do smrtnih izidov, poznan je primer zmagovalca v pankrationu leta 564, Arahiona, ki ga je v zadnjem dvoboju nasprotnik zadavil, a se je moral tudi ta zaradi močno poškodovane noge istočasno predati.¹⁴

Pomembno vlogo pri telesni pripravljenosti je predstavljal antični gimnazij (*gymnasion*), ki ga ne smemo zamešati s sodobnim pomenom besede. Takrat je to pomenilo prostor, v katerem so se fantje in moški pripravljali na razna tekmovanja, ki so jih čakala. Ker pa so bili ti moški pomemben člen tudi za vojskovanje, so imeli gimnaziji še večji pomen, te fante so namreč pripravljali za fizično zahtevne boje, ki jih seveda ni bilo malo. Vojščak je moral biti za bitke odlično pripravljen, saj je moral nositi tudi dvajset ali več kilogramski oklep, kar je zahtevalo dobro telesno pripravljenost. V zakup moramo všteti še prerivanje med bitko, mahanje s sulico in branjenje z ščitom. Vse to je bilo zelo zahtevno in brez prave pripravljenosti je bil vojščak že kar kmalu premagan oz. kar ubit. Na OI je svoje mesto kasneje našla tudi disciplina, v kateri so tekmovalci tekli v opremi in s ščitom v roki, kar kaže na pomen športne aktivnosti za hoplite. Niso pa bile vse aktivnosti v gimnazijih namenjene hoplitovi pripravljenosti v boju, ena izmed teh je bil recimo boks.

1.3. Grška tekmovalnost

Grki so bili tekmovalno ljudstvo. Od njih poznamo vrsto raznorodnih tekmovanj: Od gledaliških iger, tekmovanj v kiparjenju, lepotnih tekmovanj pa do podeljevanja nagrad za najslajši poljub¹⁵. Lahko bi rekli, da je bilo tudi vojskovanje neke vrste tekmovanje, saj si pri njem podobno kot pri športu nasproti stojita dve ali več vojsk, ki ciljata na nič manj kot zmago, saj bi bile posledice za poraženo stran prehude. Seveda pa iz vsakega boja in z vsake tekme nekdo izide kot poraženec, temu se skorajda ne moremo izogniti, izenačeni izidi so dokaj redek pojav.

¹⁴ Smith, *A Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, vol. I, 349.

¹⁵ Prim. Golden, *Sports and Society in Ancient Greece*, 28.

1.4. Razlike v igrah in tekmovanjih po grškem svetu

Kot prvo lahko tu delimo igre glede na njihov pomen. Delimo jih na dve skupini, na panhelske in lokalne igre. K prvi skupini spadajo olimpijske, nemejske, pitijske in istmijske igre, ki so kot največjo nagrado predvidele slavnostni venec in večno slavo. V kraju ali kar v celi regiji svojega izvora je bil zmagovalec OI ali katerih drugih velikih iger deležen še mnogih drugih privilegijev. Pri lokalnih igrah pa je zmagovalec dobil denarno nagrado. Višina nagrade je bila odvisna od udeležbe, saj je večji znesek premo sorazmerno doprinesel do večjega števila tekmovalcev na posameznih igrah.

K elitni skupini štirih velikih iger (olimpijske, nemejske, pitijske, istmijske) so po stažu najbliže prišle ptolemajske igre, prirejene v Egiptu. Nato so si sledile lokalne igre po tem, če je iz kraja prizorišča izhajal kak zmagovalec iger elitne skupine in pa seveda po količini glavne nagrade. Ena izmed boljših nagrad teh iger je bil npr. bronasti ščit.

Ker je bilo v antiki za pot iz neke točke na drugo potrebno neprimerno več časa kot danes, je to vplivalo na število udeležencev na posameznih igrah neglede na njihov staž. Vsak si dolgega potovanja ni mogel privoščiti, če je bilo prizorišče zelo oddaljeno. Zato v statistikah prevladujejo zmagovalci iz bližnjih delov Grčije, predvsem Peloponeza, proporcionalno pa to ravno ne drži, saj bi v tej statistiki prevladali tekmovalci iz zahodnega dela oz. kolonij (Italije, Sicilije, Korkire)¹⁶.

Tudi športne panoge si med seboj niso bile enakovredne. Delile so se na težke in lahke. Kot težke so se smatrale discipline, v katerih so se bojevali mož na moža (boks, rokoborba). Kot zanimivost lahko tu navedem, da v tistih časih tekmovalce še niso delili na kategorije glede njihove teže kot jih v borilnih športih poznamo danes, kar je za težjega tekmovalca seveda pomenilo prednost. Panoge so delili tudi po višini nagrade za zmago v posamezni disciplini. Seveda je bila panoga z večjo nagrado privlačnejša, zahtevala je večji napor za zmago in večje število tekmovalcev, ki je v tej disciplini tekmovalo. O posameznih panogah bom kaj več povedal v nadaljevanju, še prej pa nekaj o športnikih, ki so tekmovali na antičnih OI.

¹⁶ Prim. Golden, *Sports and Society in Ancient Greece*, 35.

2. Športniki

2.1. Trening

V tem poglavju se bom najprej posvetil tistemu, kar športnik nujno potrebuje, da je zmožen nastopiti na vrhunskih tekmovanjih in tam tudi kaj odmevnega doseči – treningu.

Za atletovo pripravljenost sta bila pomembna dva objekta: *Gymnasion* in *palaistra*. Zgradbe te vrste se je lahko našlo po vseh večjih mestih antike, ponekod tudi po več. Zanje je bila značilna gradnja: Veliko odprto dvorišče, obkroženo s stebri in pokritim delom na severnem delu kompleksa za zaščito pred nevihtami in dežjem, pa tudi soncem, ko je bilo prevroče (za lažjo predstavo glej sliko spodaj). Vsak objekt je imel tudi razne učilnice, ponavadi na sredini severnega dela, v katerih so mlade fante učili o športu in njegovem pomenu. Poleg tega so imeli še sobe za hrambo raznih živil, športnih pripomočkov, slačilnico, kopalnico ipd. Besedi *gymnasion* in *palaistra* se pogosto zamenjujeta, čeprav naj bi bili ločeni: Prva se je uporabljala predvsem za fizični trening, druga pa za psihično oz. mentalno pripravljenost atletov.¹⁷ Kot v svoji monografiji piše Stephen G. Miller, pa v teh stavbah niso trenirali le športniki: »Tu so mladi športniki trenirali in mladi intelektualci kalili svoj um za prihajajoče življenjske preizkušnje«¹⁸.

Vodja poslopja se je imenoval *gymnasiarhos*. Bili so voljeni, biti so morali stari nad 40 in pod 60 let in so bili zadolženi za celoten objekt, njegovo osebje in prirejanje programov vadbe. Njegova desna roka je bil t. i. *paidonomos*, ki je vodji pomagal pri izbiri osebja. Odločal je o tem, kdaj je nek atlet lahko dosegel pogoje za prehod na višjo stopnjo treninga. Ponavadi je morala biti oseba za ta položaj stara vsaj 30 let. Število osebja je variiralo glede na velikost posameznega *gymnasiona*. Osebje so sestavljali učitelji raznih področij: Slovnica oz. jezik, glasba, učitelj lokostrelstva, meta kopja, trenerji, namenjeni športnim aktivnostim itn. Nepogrešljiv člen, ki sicer ni bil vezan na *gymnasion*, ampak na družino učenca, je bil t. i. *paidogogos*, moški v zrelih letih ali starejši suženj, ki je dečke pospremil od doma do vhodnih vrat poslopja in nato po koncu vaj še nazaj domov. »V *gymnasion* je bil vstop prepovedan vsem sužnjem oz. osvobojenim sužnjem in njihovim potomcem, vsem pohabljenim, istospolno usmerjenim, pijancem, norcem«¹⁹. Vstop teh v katerokoli izmed učilnic je bil lahko kaznovan s smrtjo.

¹⁷ Prim. Miller, *Ancient Greek athletics*, 176–179.

¹⁸ Prav tam, 185.

¹⁹ Prav tam, 189.

Kot si lahko predstavljamo, je nekaj deset golih fantov in dečkov na kupu (o tem kaj več kasneje), z rednim fizičnim kontaktom med treningom doprineslo do raznoraznih homerotičnih situacij. To nam zelo nazorno prikazujejo razni ostanki poslikav na vazah in podobnih zadevah ter opisi antičnih avtorjev, ki takšno početje smatrajo kot popolnoma navadno. Pogosto je bilo tudi razmerje učitelja z enim izmed učencev, kar prikazuje slika na naslednji strani.

Enkrat na leto se je v *gymnasionu* priredilo tekmovanje, v katerem so atleti, razdeljeni po starostnih skupinah, tekmovali v tem, kar so se učili. To se je dojemalo kot nekakšen zaključni izpit.



Slika 2: Palaistra v Pompejih.²⁰

²⁰<https://1.bp.blogspot.com/-H9H6rIRTGHY/Vcjdjw-XjeI/AAAAAABYzU/1hJTh2Lpo3o/s1600/palestragrande1.jpg> (obiskano: 24. 5. 2017).



Slika 3: Razmerje med učiteljem in učencem v *Gymnasionu*.²¹

Ena boljših šol antičnega sveta se je svoj čas nahajala v Krotonu, v današnji Italiji in takratni grški koloniji. Prvi atlet, ki je izhajal iz te šole, je olimpijsko slavo dosegel l. 588 v teku na 200 metrov. Do leta 548 so od enajstih OI tekmovalci iz Krotona to disciplino osvojili kar šestkrat, v enem letu so prvih šest mest zasedli tekači te šole. Nato kar 40 let tekači niso zmagali, ker je šola več sredstev namenila rokobornemu programu, iz katerega je izšel Milo, (obravnavan v naslednjem poglavju) in dominiral na svojem področju. Po koncu njegove kariere se spet opazi porast zmagovalcev v teku, od leta 508 do 480 le en zmagovalec teka na 200 metrov ni bil iz Krotona. Po tej letnici je drastično upadlo število zmagovalcev te šole, verjetno se je spremenil celoten program rekrutiranja, za tem pa je bila še cela vrsta zunanjih (političnih, ekonomskih ipd.) vzrokov. Poleg Krotona je bilo splošno znano, da zahodne kolonije producirajo dobre atlete v večih kategorijah. V 180 letih (588–408) je bilo 30 zmagovalcev (od skupno 46 možnih) v teku na 200 metrov iz krajev današnje Italije. Atene v tem času niso dosegle niti ene zmage, Šparta le dve.

²¹ http://www.soldiers-of-misfortune.com/history/history_imgs/pederasty.jpg (obiskano: 25. 5. 2017).

2.2. Tekmovalci

Na antičnih OI so tekmovalci nastopali v kategorijah kot dečki (*paides*) ali kot moški (*andres*). Verjetno se je leta 566 tema dvema skupinama pridružila še kategorija fantov, nekakšnih (po današnjih pojmi) mladincev ali takrat t. i. *ageneioi*.

Spodnja starostna meja za dečke nam ni poznana. Najmlajši poznani zmagovalec je imel 12 let, zgornja meja je bila 17 let. Ko je oseba torej dopolnila 18 let, je napredovala v višji starostni rang. Ker takrat še niso uporabljali rojstnih listov, so se za določitev starosti v primeru dvoma zanašali na zunanje znake fanta, kot npr. na to ali je že imel sramne dlake.²² Fantje so uživali podporo svojih staršev, saj so le-ti doprinesli k ugledu dužine. Poznanih je nekaj primerov, ko je več generacij neke družine osvojilo odmeven uspeh na katerih izmed iger, če ne kar na Olimpijskih. Zelo uspešnim fantom so v domačem kraju postavili tudi kakšen kip. Na OI so lahko tekmovali le v teku na en stadij z izjemo leta 628, ko jim je bilo dovoljeno tekmovalje v pentatlonu in po letu 200, ko so lahko tekmovali v pankrationu. Na drugih velikih igrah so lahko tekmovali v večih disciplinah, na istmijskih in nemejskih igrah so tako imeli enak program tekmovalj, kot odrasli moški. Pri tekmovaljih na OI med nagradami za fante in moške ni bilo razlike, vsi so prejeli oljčni venec in še posamezne nagrade iz svojega domačega kraja (v Atenah je bil to npr. denar), pri drugih igrah pa so se nagrade med kategorijami lahko oz. so kar se razlikovale.

Čeprav so fantje lahko tekmovali med moškimi, se je to le redko dobro končalo, saj so imeli starejši več izkušenj in znanja kot njihovi mlajši nasprotniki. Se pa seveda najdejo izjeme, kot npr. Pitagora iz Samosa. Boksar je na OI leta 588 hotel nastopiti v kategoriji fantov, a ni mogel dokazati, da spada pod to kategorijo. Tako je moral nastopiti med odraslimi in na koncu pometel s konkurenco ter zmagal. Podobno se je zgodilo z Avrelijem Heliksom²³, ki je na prvem uradnem nastopu kot moški premagal vse ostale tekmovalce. Kot nam poroča Aristotel, se ni prav pogosto dogodilo, da bi zmagovalec mladinske kategorije zmagal tudi med moškimi. Dokazana sta le dva primera, ko je ena oseba v svoji disciplini zmagala v vseh treh starostnih kategorijah.

²² Prim. Golden, *Sports and Society in Ancient Greece*, 105.

²³ Zmagovalec rokoborbe leta 213 in pankrationa leta 217 našega štetja (povzeto po: https://books.google.si/books?id=6qjxCgAAQBAJ&pg=PT379&lpg=PT379&dq=aurelius+aelix&source=bl&ots=_Oh3lmPSS3&sig=bnGiiXMqMqs5Gg2eqWTfGvuHTM&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwjy4uWx_orWAhUBYJoKHdFgDMYQ6AEIJjAA#v=onepage&q=aurelius%20aelix&f=false (obiskano: 1. 9. 2017)).

Športnikova kariera je v povprečju trajala nekje 25 let, torej prbl. šest ali sedem olimpijad in do zgodnjih ali srednjih 40. športnikovih let. Čeprav nekateri v zadnjih letih svojih tekmovalnih dni niso bili več zmožni dosegati prejšnjih uspehov, se tekmovanju niso mogli upreti. Tako so recimo z borilnih športov, v katerih so sprva tekmovali, prešli na konjske dirke in tam dosegali uspehe še v poznih letih njihovega življenja.

Kot so v sedanjih časih nekateri športniki za njihove navdušence heroji, je antični svet prav tako poznal nekaj takšnih primerov, ki so jih častili kot neke vrste bogove. Najbol znan primer je bil Milo iz Krotona. 536 je v srednji starostni kategoriji kot rokoborec prvič zmagal in nato med moškimi petkrat ali celo šestkrat zapored isto ponovil (poleg tega je še šestkrat zmagal v Korintu, devetkrat v Nemeji in desetkrat v Delfih). Menda je lahko stal na zamaščenem disku in ga nihče ni mogel vreči z njega, naglavni trak ali vrvico okoli glave je lahko pretrgal s svojimi sencami. Na OI 520 naj se ne bi našel junak, ki bi mu hotel preprečiti zmago, tako je dobil pripisano zmago. Žal se mu je na teh istih igrah pripetilo nekaj neprijetnega: »Ko se je odpravil po svoj venec mu je spodrsnilo in padel je na hrbet. Ljudje so zahtevali, da mu zmage zaradi padca ne priznajo. Jezen jim je zakričal nazaj, naj se najde nekdo, ki ga bo še dvakrat spravil na tla, a nihče se ni javil.«²⁴ Je pa za razliko od vseh svojih dosežkov dočakal grozen konec: »[...] njegova roka se je zataknila v razpoki nekega drevesa in tam so ga požrli volkovi.«²⁵

Nek drug heroj je bil Polidam iz Skotuse (Tesalija). On naj bi med drugim lahko z eno roko ustavil voz, ki je s polno hitrostjo drvel proti njemu in pod goro Olimp se je nekoč uspešno bojeval z levom. V Olimpiji mu je bil postavljen kip, kar Milu recimo ni uspelo. Je pa tudi on doživel dokaj nenavaden konec: Ko se je nekega dne pred vročino s svojimi prijatelji zatekel v bližnjo jamo, se je začel podirati strop. Polidam je mislil, da bo s svojo močjo strop lahko zadržal. Drugi so še pravočasno stekli ven iz jame, njega pa je zasulo in je umrl.²⁶

Zadnji v tej doplomski nalogi omenjeni antični heroj je bil Teagen s Tasosa. Tekmoval je v boksu in pankrationu. Skupno naj bi v svojih tekmovalnih dneh dosegel 1300 zmag, kar je glede na zvrst teh športov skoraj neverjetno, a kljub temu možno, saj sem spadajo vsa možna tekmovanja, ki so se izvajala na grških tleh.

²⁴ Miller, *Ancient Greek athletics*, 50.

²⁵ Young, *A Brief History of the Olympic Games*, 102.

²⁶ Prim. Miller, *Ancient Greek athletics*, 161.



Slika 4: Milo naj bi bil tako močan, da je na svoja ramena lahko vzdignil odraslega bika.²⁷

Kaj so med tekmovanjem nosili atleti? Nič. Tekmovalci so imeli sprva oblečen le nek kos blaga, ki jim je zakrival mednožja, podobno je bilo oblačilu današnjih sumoborcev. Ta trend je spremenil tekač Orzip iz Megare, ko je na nekem tekmovanju še ta kos blaga odvrigel, saj je menil, da brez njega teče hitreje (na tistem dogodku je dejansko zmagal). Točno se tega ne da datirati, saj zapisi antičnih avtorjev in najdbe na raznih vazah in drugih poslikanih zadevah ne sovpadajo. Je pa bila golota (sploh moška) za antični svet nekaj popolnoma običajnega, noben se ni zgražal nad tem, kot bi se verjetno marsikdo danes. Že besedo *gymnasion*, ki sem jo obravnaval zgoraj, lahko pojasnimo s tem, da to pomeni kraj, kjer nekaj (karkoli že) počneš gol. Edino, kar so tekmovalci imeli na koži, je bilo olivno olje. Delovalo je kot zaščita pred soncem in suho grško klimo. Kot drugo pa je bilo namenjeno masaži, saj je bila ta pomemben del športnikove regeneracije po in med tekmovanji. To je bila prvotna naloga trenerjev (*aleiptes*). Poleg tega so ti seveda skrbeli za atletovo pripravljenost pri določeni športni panogi in urejali njegovo dieto. V šestem ali petem stoletju pred Kristusom se je razvila značilna mesna dieta, ki je predvidela, da športnik konzumira ogromne količine mesa.

²⁷<http://static.squarespace.com/static/53213059e4b0f7c737c339b1/534d9418e4b0c207907c9cab/534d9425e4b0c207907ca030/1324360916000/milo.jpg?format=original> (obiskano: 29. 5. 2017).

Šport je močno povezan z medicino. V današnjih časih imamo v vseh športih mnogo strokovnjakov, ki se pri klubih in reprezentancah ukvarjajo s športniki in njihovim zdravjem. V antiki je bilo močno povezano delo trenerja in zdravnika, včasih je bila to kar ena in ista oseba. Najbolj znan izmed teh z dvojno vlogo je bil Demoked iz Krotona. Ni naključje, da je prihajal iz te kolonije, saj so od tam izhajali nekateri izmed najboljših športnikov antike, kar smo že omenili. Demoked je bil tako znan, da ga je najel celo perzijski kralj Darej, kjer mu je Demoked med drugim popravil izpahnjeno gleženj: »Presrečen, mu je Darej podaril ogromno vsoto zlata, dal v last hišo, pravice do obeda pri kraljevi mizi – vse svoboščine tega sveta, razen te, da bi se Demoked še kdaj vrnil v Grčijo«²⁸. Drugi znani zdravnik in trener hkrati je bil Herodik, čigar učenec je bil Hipokrat. Znan je bil po strogi dieti in težkih ter izčrpajočih treningih. Pripisuje se mu utemeljitev športne medicine in pravilne tehnike masaže.

2.3. Antične ženske in šport

Žensko ukvarjanje s športom v antiki za spremembo kot pri moških ni bilo prvotno namenjeno tekmovanju, ampak je bila oblika preživljanja prostega časa ter ohranitve zdravega telesa in lepote. Vemo na primer, da so v Šparti zahtevali, da sta oba zakonca telesno na nekem nivoju, da bi tudi njihov eventualni naraščaj postal krepak že od rojstva dalje in imel boljše predpogoje za militaristične potrebe omenjene države. V isti državi so deklice pogostokrat trenirale skupaj s svojimi moškimi vrstniki. Stranski učinek tega je bilo lažje sklepanje ženitev med fanti in dekleti, saj so imeli tako več (fizičnega) stika kot v drugih delih Grčije, čeprav je zaradi služenja vojske moškega dela do dejanske poroke prišlo kasneje kot drugje.

Prve igre, namenjene izključno ženskam, so bile herajske igre, ki so prav tako potekale v Olimpiji, a neodvisno od OI. Namenjene so bile v čast, kot že samo ime iger pove, Zevsovi soprogi, boginji Heri. Sprva so ženske tekmovalle le v teku in še ta je bil za šestino krajši kot moška verzija iste discipline. Igre so potekale vsaka štiri leta. Tekmovala so dekleta (*parthenoi*), porazdeljena v tri starostne skupine in vse zmagovalke so za nagrado dobile oljčni venec. Na tem teku so imele oblečeno obleko z naramnico na levi strani, na desni pa so imela razgaljena prsa. Verjetno so bile vse tekmovalke iz bližnjih krajev.

Na OI je bila vloga ženske le ta, da je zmagovalca ovenčala z oljčnim vencem. Čeprav ni bilo nobenih ženskih kategorij, so bile navedene kot zmagovalke. To se je ponavadi zgodilo na konjskih dirkah, saj se je kot zmagovalec štel lastnik konj in voza, kar so lahko bile tudi žen-

²⁸ Young, *A Brief History of the Olympic Games*, 112.

ske. Prvi takšen primer se pojavi na OI leta 396, ko na dirki s štirimi vpreženimi konji zmaga špartanka Kiniska, članica kraljeve družine. Zmago je na igrah čez štiri leta ponovila in si prislužila kip v Herinem templju in v Šparti. Manj kot tri desetletja kasneje se je zgodilo nekaj podobnega, ko je zmago v vpregi z dvema konjema dosegla (ponovno) Špartanka Evrileonida.

Ženske so bile tudi kot gledalke OI nezaželjene in bi lahko bile kaznovane s smrtjo, če bi to prepoved prekršile. To se sicer ni nikoli zgodilo, je pa nekoč mati nekega tekmovalca in kasnejšega zmagovalca skrivaj prišla z njim na OI in se preoblekla v njegovega trenerja, ob zmagi pa se je spozabila in od veselja odvrгла vsa oblačila. Zaradi dobrih vezi s sodniki je ostala nekaznovana. Edini, ki ji je bil ogled OI dovoljen, je bila svečenica boginje Demetre.

Še ena antična ženska si zasluži omembo, čeprav jo poznamo le kot del grške mitologije. To je Atalanta. Njen oče si je močno želel sina in čeprav se mu je rodila hči, ni spremenil svojega načrta ter jo uril v rokoborbi, lovu in teku. Za razliko od njenih moških tekmecev ji je bilo dovoljeno nošenje oblačila. Obstaja zanimiva zgodba, kako si je izbrala moža:

Čeprav ni imela želje do poroke, je imela dovolj snubcev. Odločila se je, da se poroči s tistim, ki jo premaga v teku. Če pa zmaga ona, nasprotnika ubije. Trupla so se nagrmdila, dokler je ni premagal Hipomen. Pred tekom je molil k boginji ljubezni, Afroditi, ki mu je dala tri zlata jabolka. Vsakič ko ga je med tekmo Atalanta prehitela, je na stran steze vrgel jabolko. Atalanta se tem ni mogla upreti in je vsakega pobrala, kar jo je upočasnilo, in tekmeču s tem omogočila zmago.²⁹

Ta zgodba naj bi pokazala, da je bila Atalanta kljub vsem dosežkom v svetu moških še vedno ženska, ki se ni mogla upreti sijočim se predmetom. Kot zanimivost lahko povem še, da se je nekoč borila tudi z Ahilovim očetom, Pelejem.

3. Športne panoge

Discipline, opisane v naslednjem poglavju, niso bile značilne le za OI. Bile so sestavni del programa vseh ostalih večjih in ponekod tudi manjših tekmovanj, včasih so imele te prireditve na programu še kakšno (športno) disciplino več. Je pa za razliko od OI bilo drugje značilno tudi prirejanje glasbenih tekmovanj, Pitijske igre so bile sprva namenjene samo temu. Na OI so tekmovali fantje in odrasli moški, drugje je bilo ponavadi dovoljeno tekmovali tudi dečkom.³⁰

²⁹ Young, *A Brief History of the Olympic Games*, 152.

³⁰ Prav tam, 24.

3.1. Tekiške discipline



Slika 5: Antični tekači.³¹

Od prvih OI 776 do 724 je bil na olimpijskem programu le tek na en stadij. To je ekvivalent današnjemu teku na 200 m, čeprav je bila takratna razdalja 192,27 m. Tu moramo omeniti, da v antični Grčiji niso uporabljali standardnega merskega sistema in so dolžine proge od kraja do kraja lahko variirale. Zmagovalec tega teka je svoje ime podaril datiranju naslednjim štirim letom, saj so Grki leta šteli (med drugim) tudi z razmiki med Olimpijadami. Druga disciplina se je imenovala *diaulos*. To je bil dvojni tek stadija, podoben današnjim 400 m. Štartali so na istem mestu, kot tekači stadija in se na drugem koncu ob količku obrnili ter tekli nazaj na štartno pozicijo. Na svoj račun so na Olimpijadi leta 720 prišli še tekači na dolge razdalje in sicer s tekom, imenovanim *dolichos*. Ni razjasnjeno ali je bila razdalja enaka 20. ali 24. krogom razdalje enega stadija. Zadnja tekaška disciplina, ki se je programu OI pridružila 520, je bil tek hoplitov (*hoplitodromos*) na 400 m. Tekmovalci v tem teku so imeli na glavi čelado in so s sabo morali nositi ščit, sicer pa so bili, tako kot vsi drugi tekmovalci, goli.

Tehnika teka je bila ista kakor sedaj. Ostaja pa vprašanje glede signalizacije pri štartu in samega štarta. Verjetno so sprinterji štartali stoje. Najprej so imeli noge paralelno eno zraven druge, po letu 480 pa se na poslikavah opazi le še drug način štarta: Eno nogo so postavili na

³¹ <https://phys.org/newman/gfx/news/hires/2012/ancientolymp.jpg> (obiskano: 30. 5. 2017).

štartno linijo, drugo pa korak ali dva za njo. Kot štartni mehanizem se je uporabljal t. i. *hysplex*: nad kameno štartno črto (*balbis*) je bila potegnjena vrv (ali dve), ki je ob njenem spustu zaznamovala začetek teka. Tako noben tekač ni imel nedovoljene prednosti, saj bi se ob nepravilnem štartu moral prevrniti čez njo. Proge so bile označene s črkami abecede, število teh pa je bilo odvisno od širine posamezne proge in celotnega stadiona.



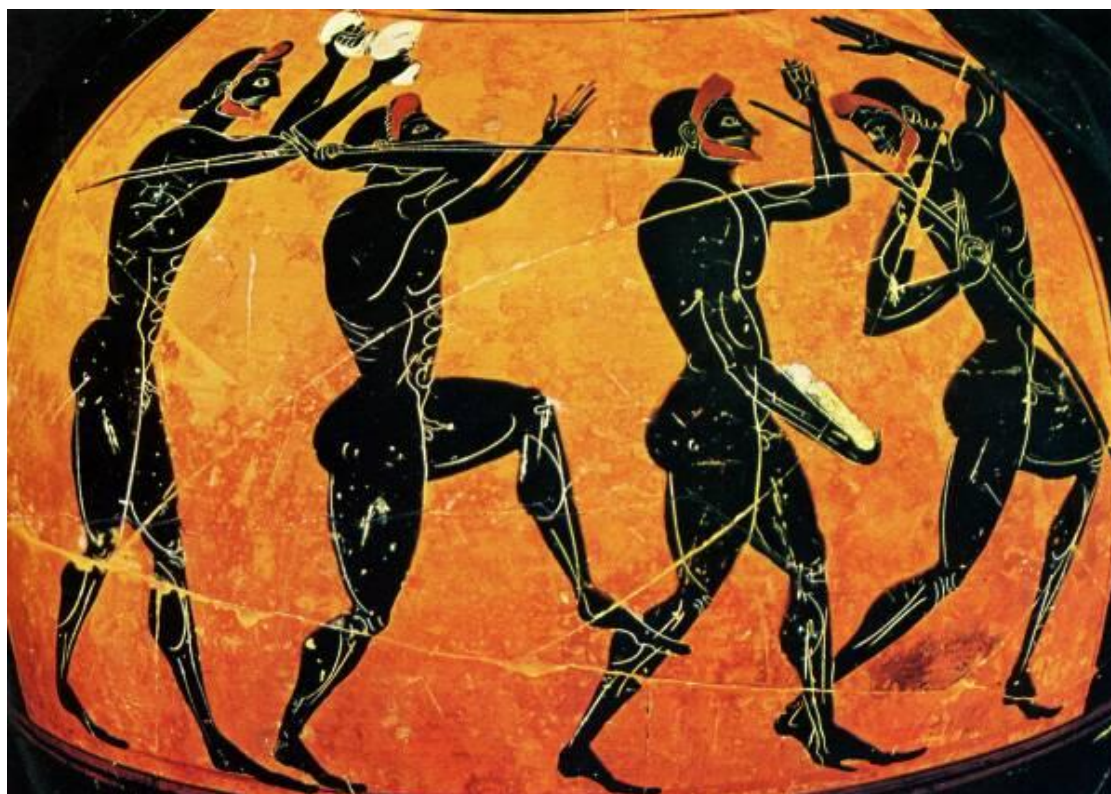
Slika 6: Rekonstrukcija štartnega mehanizma v Nemeji.³²

Zaradi očitnih razlogov nam časi in morebitni rekordi za pretek posamezne discipline niso znani, na voljo pa imamo dobro dokumentirane zmagovalce disciplin. Prvi, ki mu je zmaga v teku na en stadij uspela na dveh zaporednih olimpijadah, je bil Pantakel iz Aten. To mu je uspelo v letih 696 in 692. 36 let kasneje je njegove dosežke presegel Kion iz Šparte, ki je na treh zaporednih OI (664–656) zmagal v teku tako na en kot tudi na dva stadija. Ko je bil dodan tek hoplitov, je kot prvi v vseh teh treh disciplinah na Olimpijadi 512. leta zmagal Fanas iz Pelene. Kionov rekord je leta 480 popravil Astil iz Krotona, ki je sicer zastopal Sirakuze. S tem, ko je na teh OI že tretjič zmagal v teku na 200 in 400 m, temu pa dodal še zmago v teku s hoplitovo opremo, je imel pod svojim imenom sedem olimpijskih zmag. Trajalo je tri stoletja, dokler rekord ni bil potolčen. In to kako! Leonid z Rodosa je med leti 164 in 152 vsakokrat zmagal v treh naštetih šprinterskih preizkušnjah, z oljčnim vencem se je torej

³²https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bd/Hysplex_Foot_Race_Starting_Mechanism_in_Nemea%2C_Greece_%289%29.jpg/640pxHysplex_Foot_Race_Starting_Mechanism_in_Nemea%2C_Greece_%289%29.jpg (obiskano: 30. 5. 2017).

ovenčal kar dvanajstkrat! Ta rekord se je držal vse do leta 2016, ko je ameriški plavalec Michael Phelps na OI v Rio De Janeiru osvojil svojo 13. posamično zlato medaljo.

3.2. Pentatlon



Slika 7: Tri discipline pentatlona, ki se niso izvajale posamično in so bile le sestavni del tega. Z leve proti desni: Skakalec v daljino z značilnimi držali, metalec kopja in metalec diska (skrajno desno se nahaja še en metalec kopja).³³

Pentatlon se je olimpijskemu programu pridružil na OI, prirejenih leta 708. Sestavljen je bil, kot že samo ime pove, iz petih disciplin: Tek na 200 m, skok v daljino, met kopja, met diska in rokoborbe. Prvi in zadnji izmed naštetih so se izvajali tudi posamično, drugi trije pa le v okviru celotnega pentatlona, zato se bom v tem podpoglavju osredotočil na te tri.

Diski so bili pri vsakomur različni. Bili so iz brona, kamna ali železa, tudi tehtali so različno, a v povprečju okoli dva kilograma, kot morajo tehtati moderni diski. Tehnika današnjega meta ima korenine v antiki. Metalec diska je s svojo težo stal na desni nogi in disk za njegov rob držal v desni roki. Najprej so disk vrgli le z močjo rok in z obratom telesa, kasneje pa se je tej tehniki dodal tudi vrtljaj celotnega telesa, kot ga poznamo danes. Kamena črta je zaznamovala dovoljeno polje, v katerem se do izmeta atlet lahko giblje. Svojo razdaljo je metalec diska

³³ <http://ancientolympics.arts.kuleuven.be/picEN/slides/P0073.jpg> (obiskano: 31. 5. 2017).

zaznamoval z neke vrste klinom (*semeion*), na katerem je bila za razlikovanje od drugih po navadi narisana neka značilna podoba, z vsako izbojšavo svojega meta pa je le-tega premaknil tja. Na OI je imel vsak izmed nastopajočih na voljo tri mete, kasneje so jih verjetno imeli pet ali pa so jih imeli toliko na voljo pri drugih tekmovanjih. Zmagal je seveda tisti, ki je disk vrgel najdlje.³⁴ Metalci diska so bili zelo priljubljena upodobitev antičnih umetnikov, spomnimo se le znanega Mironovega kipa metalca diska.

Pri skoku v daljino (*halma*) so tekmovalci uporabljali držala (*halteres*), s katerimi so si pomagali do daljšega skoka. Ta so bila narejena iz kamna, železa ali bronca in vsako je imelo svoj prostor za prste in luknjo, v katero jo skakalec vtaknil svoj palec. Težka so bila od 1,5 do 2,5 kg, a ni rečeno, da sta bili obe držali iste teže. Ker je bil skok ena težjih disciplin s celo vrsto sekvenc v skoku, je skakalce ob poskusu skoka za boljši ritem ob spreminjanju različnih položajev v zraku spremljala flavta. Po zaletu je skakalec z rokami in držali za boljši sunek zamahnil nazaj, skrčil roke ter noge, nekje v sredini skoka roke in noge spet stegnil in z držali spet zamahnil nazaj. Za veljaven poskus je moral pristati tako, da se je odtis njegovih stopal na tleh dobro videl. Za markacijo svojih skokov so uporabljali isto zadevo kot pri metu diska. Omenja se, da je najdaljša dosežena razdalja antike obsegala več kot 15 metrov, kar je praktično nemogoče. Obstaja verzija, ki ta dosežek razlaga kot vsoto troskoka, ki ga v antiki niso poznali. Verjetno gre tukaj le za napačne informacije, ki nam jih skušajo prodati antični pisci.³⁵

Kot zadnje je tu še met kopja (*akon*). Kopje je bilo dolgo okoli dva metra in imelo malce večji diameter od človeškega palca. Narejeno je bilo iz lesa. Športno orodje in tisto, uporabljeno za vojaške namene, sta bila strogo ločena. Pri metu je imel pomembno vlogo t. i. *ankyle*, nekakšna usnjena vrvica, ki je metu dala zagon in metalcu boljši oprijem orodja. Svoj met je metallec kopja začel z naletom, pri katerem je kopje naslonil na svoja ramena. Pred spustom je svojo roko nagnil močno nazaj in kopje zalučal naprej. Pri tem so metalci kopja verjetno obrnili tudi svoje telo in s tem ustvarili dodatno silo za posledično daljši met. Za markacijo vržene daljave se je uporabljal isti klin, kot pri prejšnjih disciplinah. Vsak tekmovalec je imel na voljo pet poskusov.³⁶

Kako so ob koncu dneva določili zmagovalca pentatlona, nam ni znano. Mogoče so imeli kakšen sistem točkovanja, mogoče se je ob vsaki disciplini izločalo najslabše. Po poročanju

³⁴ Prim. Miller, *Ancient Greek athletics*, 60–63.

³⁵ Prim. prav tam, 63–68.

³⁶ Prim. prav tam, 68–73.

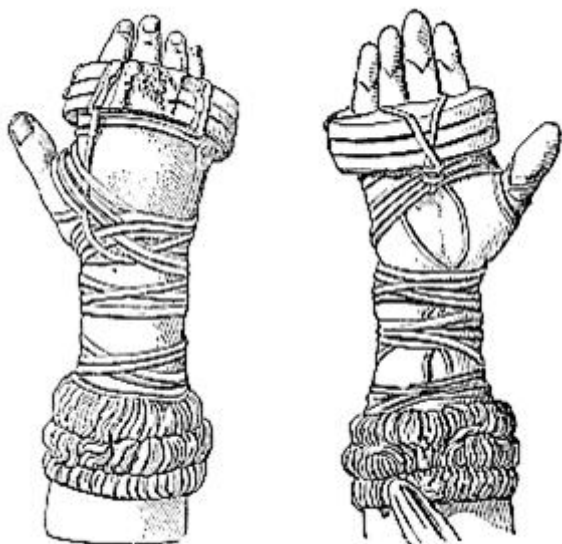
poznoantičnih virov so si discipline sledile v naslednjem vrstnem redu: Tek na en stadij, met diska, skok v daljino, met kopja in rokoborba. Zmagovalec se je tako verjetno določil v končni disciplini, razen če ni kateri izmed tekmovalcev zmagal v vsaj treh disciplinah. Kot rečeno pa nikjer ne najdemo točnega podatka o načinu določitve zmagovalca.

3.3. Rokoborba

Prva disciplina dodana programu, ki ni bila tek, je bila rokoborba (*pale*) in sicer na IO leta 708. Rokoborca sta začela v položaju, imenovanem *systasis*. S čelom sta se naslonila drug na drugega in tako začela dvoboj. Zmagal je tisti, ki je z različnimi možnimi tehnikami meta svojega nasprotnika trikrat vrgel na tla, tako da se je ta tal dotaknil s hrbtom, rameni ali boki. Dvoboji so se odvijali v prostoru, imenovanem *skamma*. Isti prostor se je uporabljal pri boksu in *pakrationu* ter bil namenjen pristanku v skoku v daljino. Dvoboje so določili z žrebom. Takrat borci niso ločili po kategorijah glede njihove teže, vsak se je moral boriti s katerimkoli je bil izžreban. Leta 632 je bila na program OI uvrščena rokoborba za fante, istočasno kot tek na 200 m. Rokoborba sicer ni bila nasilne narave, prepovedano je bilo kakršnokoli namerno poškodovanje nasprotnika.

3.4. Boks

Dvajset let po rokoborbi se je na Olimpijadi znašel boks (*pyx*). Boksar je na rokah nosil »rokavice«, imenovane *himantes*. To je bil prbl. štiri metre dolg usnjen povoj, ki je okrepil zapestje in zavaroval členke prstov. V četrtem stoletju so se rokavice izboljšale, dodana jim je bila trša zaščita členkov, s tem se je povečala tudi moč danih udarcev. Najpogostejša taktika je bila, da nasprotnika čimvečkrat in čimmočneje zadaneš v glavo. Prednost pri tem športu so bile hitre noge oz. boksarjeva giblnost, tako je lahko nasprotnika utrudil in ga lažje premagal. Dvoboje so določili z žrebom in so potekali v istem prostoru kot rokoborba. Borba je potekala brez premora, razen če sta se borca glede tega med samo borbo sporazumela. Zmagal je tisti, ki se je zadnji predal oz. se v celotnem poteku tekmovanja ni vdal. Večkrat se je zgodilo, da je nekdo zmagal le zato, ker je svojega nasprotnika z vsemi udarci ubil. Leta 616 je bila programu OI dodana kategorija, v kateri so nastopali fantje.



Slika 8: Rokavice s tršim delom zaščite členkov.³⁷

3.5. Pankration

Najnasilnejša izmed vseh panog se je olimpijskim družini pridružila leta 648. Tu so poznali le dve pravili: Ni dovoljeno grizenje in iztikanje oči. Na kakšen način je borec prišel do zmage, ni bilo važno. Seveda so obstajale tehnike, kako to lažje doseči, ki so bile podobne tehnikam rokoborbe in boksa. Glede načina dosega zmage in števila smrtnih izidov imamo tu podobno zgodbo kot pri boksu. Že v uvodnem poglavju sem omenil zgodbo trikratnega zmagovalca Arahiona, ki je preminul ravno ob nasprotnikovi predaji. Fantje so lahko v tej disciplini tekmovali na OI leta 200.

Zgoraj omenjeni Teagen iz Tasosa je bil eden bolj znanih boksarjev antičnega sveta. Bil je prvi, ki je zmagal v boksu in pankrationu, a ne na istih OI (v boksu je prvič zmagal leta 480, drugo zmago v drugem športu pa dosegel štiri leta kasneje). To mu je nekoč uspelo na Istmij-skih igrah, ko je v istem dnevu zmagal v obeh disciplinah. Njegov uspeh je v letih 216 in 212 prvi ponovil Klejtomah iz Teb. 212. leta je dvojno zmago v borilnih športih dosegel Kapro iz Elide, ko je na isti dan zmagal v rokoborbi in pankrationu. Je edini, ki mu je to uspelo.

3.6. Konjske dirke

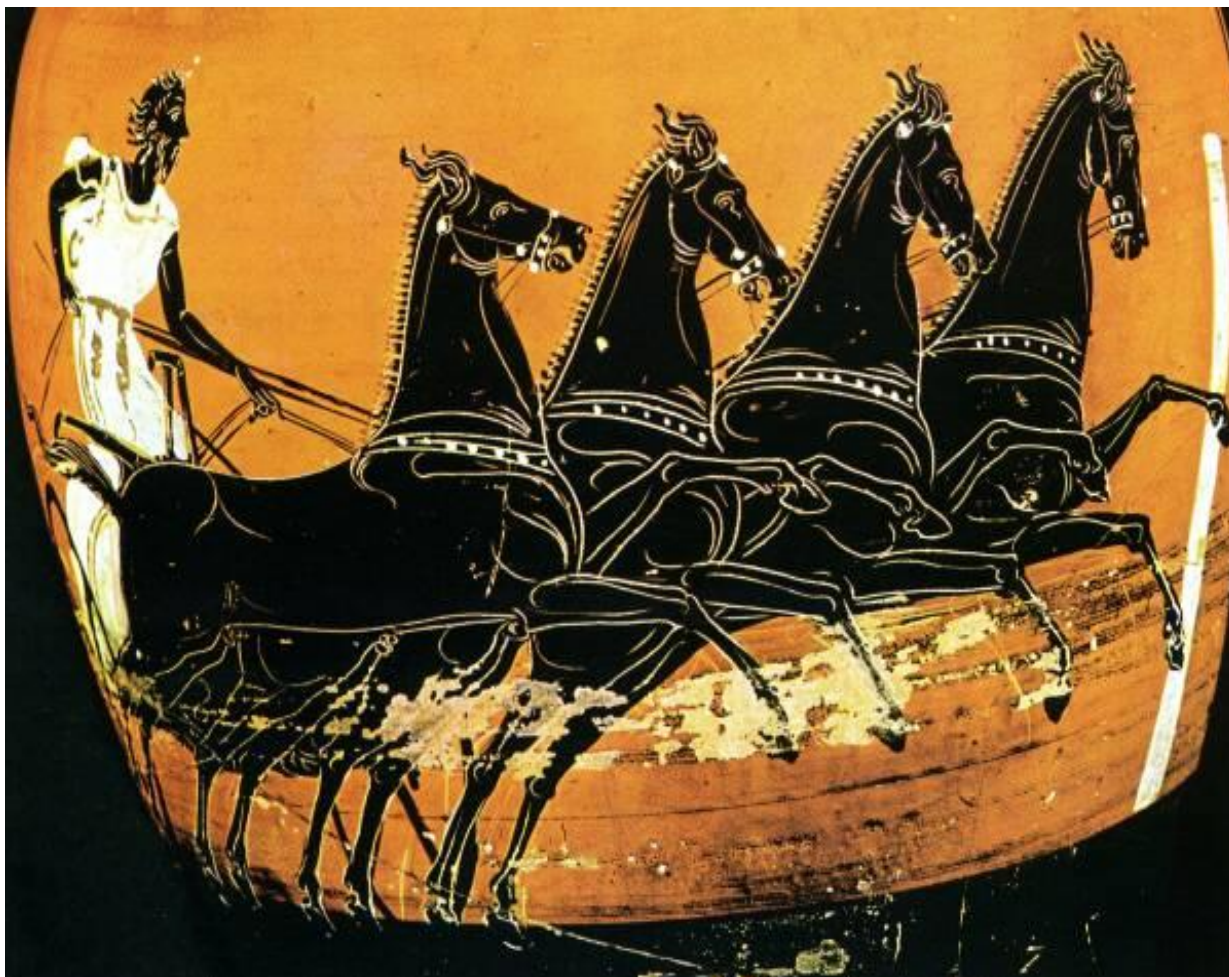
Konjske dirke so se na OI prvič znašle v letu 680. Programu je bila dodana dirka v vpregi s štirimi konji (*tethrippon*). Konjske dirke so bile najdražji šport, saj so zahtevale dober in dol-

³⁷ <http://imgur.com/uOTZG> (obiskano: 31. 5. 2017).

gotrajen trening tekmovalnih konj, njihovo vzdrževanje ipd. Tekmovalo se je v hipodromu, ki je bil v eno smer dolg tri stadije, torej okoli 600 m. Zmagal je tisti, ki je prvi prevozil 12 krogov. Kot zmagovalec je bil razglašen lastnik voza in ne njegov voznik, ki je bil ponavadi suženj ali poklicni voznik, le poredko je bil lastnik tudi voznik svojega vozu. Lahko se je zgodilo, da je imela ena oseba na dirki več vozov in si s tem povečala možnosti za zmago. Zmago v konjskih dirkah so lahko dosegle tudi ženke, ki sicer niso smele nastopati, so pa lahko bile lastnice vozov, kar sem pojasnil že v prejšnjem poglavju. Vozniki so bili edini tekmovalci celotnih OI, ki so bili oblečeni. Leta 648 se je dodala druga disciplina v konjskih dirkah, dirka z enim konjem (*keles*). Za zmago je moral jezdec s konjem prvi narediti en krog v hipodromu, t.j. približno 1,2 km. Ti jezdec so na poslikavah prikazani goli. 408. leta je bila dodana t. i. disciplina *synoris*, voz, ki sta ga poganjala dva konja. V tej dirki so morali za zmago prevoziti osem krogov. V olimpijskih letih 384, 264 in 256 so svoj prostor na programu prireditev dobila tekmovanja, kjer so namesto odraslih konj tekmovali žrebički, stari do dveh let. Razdalje so bile krajše, jezdili oz. vozove so vozili fantje. Tako kot lastniki, so tudi konji sami doživeli slavo in uspešne konje so poznali v vseh krajih antičnega sveta.

Obstajali sta še dve vrsti dirk, ki pa se nista dolgo ohranili. Prva se je imenovala *apene*. V tej sta dve muli vlekli voz, v katerem je voznik lahko sedel. Ta se je na programu obdržala od leta 500 do 444. Druga je bila *kalpe*, v kateri so jezdec v zadnjem krogu skočili z oslice in do cilja tekli ob njej, več o poteku tega športa ne vemo. Disciplina je bila na seznam uvrščena leto kasneje kot *apene*, obe pa so ovrgli istega leta.

Ker ni ohranjen noben hipodrom, nam število tekmovalcev na dirki ni znano, prav tako ne vemo točne oblike in postavitve proge. Verjetno se je kot štartni mehanizem uporabljala podobna zadeva, kot pri tekaških disciplinah. Konjske dirke so bile med gledalci zelo priljubljene, nagradni sklad je bil marsikje večji kot pri drugih disciplinah. Nesreče med samo dirko so bile pomemben sestavni del te discipline, kar jo je naredilo še toliko bolj spektakularno. Takratne konjske dirke lahko primerjamo z današnjimi dirkami motornih vozil.



Slika 9: Upodobitev konjske dirke z vozom vpreženim s štirimi konji.³⁸

3.7. Ostale discipline

Leta 396 sta se na programu OI znašli dve disciplini, ki nista imeli nobene povezave s športom. To sta bili *keryx* in *salpinx*. Zmagovalec prve je postal uradni napovedovalec OI tistega leta, zmagovalec druge pa trobentač. Slednji je publiki naznanil prejšnjega, tako je publika utihnila in poslušala napoved posameznega tekmovanja in tekmovalcev.

Za konec sledi še tabela priključitve posameznih disciplin programu olimpijskih iger.

³⁸ <https://www.awesomestories.com/images/user/aaa96298873052f6bca3892110f00ea6.jpg> (obiskano: 1. 6. 2017).

Events at the Olympics [hide]		
Olympiad	Year	Event
1st	776 BC	<i>Stade</i>
14th	724 BC	<i>Diaulos</i>
15th	720 BC	Long distance race (<i>Dolichos</i>)
18th	708 BC	Pentathlon, Wrestling
23rd	688 BC	Boxing (<i>pygmachia</i>)
25th	680 BC	Four horse chariot race (<i>tethrippon</i>)
33rd	648 BC	Horse race (<i>keles</i>), Pankration
37th	632 BC	Boys stade and wrestling
38th	628 BC	Boys pentathlon
41st	616 BC	Boys boxing
65th	520 BC	Hoplite race (<i>hoplitodromos</i>)
70th	500 BC	Mule-cart race (<i>apene</i>)
93rd	408 BC	Two horse chariot race (<i>synoris</i>)
96th	396 BC	Competition for heralds and trumpeters
99th	384 BC	Tethrippon for horse over one year
128th	266 BC	Chariot for horse over one year
131st	256 BC	Race for horses older than one year
145th	200 BC	Pankration for boys

Slika 10: Seznam prikjučitve posameznih disciplin programu olimpijskih iger.³⁹

4. Ostale antične športne prireditve⁴⁰

Čeprav se naslov diplomske naloge imenuje antične olimpijske igre, si kratek opis zaslužijo tudi ostale tri velike prireditve. To so nemejske, pitijske in istmijske igre. Poleg teh velikih štirih so v vsakem večjem ali srednje velikem kraju prirejali razne športne festivale, na katerih so se športniki merili v raznih disciplinah. Program športnih panog je sledil vzoru OI, poleg tega pa so v program velikokrat integrirali še tekmovanje v glasbenih igrah, ki jih v Olimpiji nikoli ne najdemo. Vsa štiri tekmovanja so bila del panhelenskih iger, imela so največji sloves med vsemi športnimi festivali antičnega sveta.

³⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_Olympic_Games#Events (obiskano: 1. 6. 2017)

⁴⁰ Prim. Miller, *Ancient Greek athletics*, 95–112.

4.1. Pitijske igre

V Delfih, znanem preročišču, so l. 582 prvič organizirali pitijske igre. Podobno kot OI so se prirejale vsake štiri leta v juliju ali avgustu, v sredini obdobja med dvema olimpiadama. Posvečene so bile bogu Apolonu, tam se nahaja tudi tempelj, posvečen njegovemu imenu. Zmagovalec je bil za nagrado ovenčan z lovorjevim vencem. Poleg stadiona in hipodroma je bilo na prizorišču še gledališče, kjer so tekmovali v glasbenih igrah.

4.2. Istmijske igre

Prirejene v Istmiji in pod kontrolo Korinta so se v čast bogu Pozejdonu začele izvajati leta 582, torej isto kot pitijske. A za razliko od teh so bile na sporedu vsaki dve leti v aprilu ali maju, vsakič med olimpijskimi in pitijskimi igrami. Te igre so bile, podobno kot tiste v Delfih, znane po glasbenih tekmovanjih. Zmagovalec je za nagrado dobil borov venec.

4.3. Nemejske igre

Festival v Nemeji je bil najbližji onemu iz Olimpije. Posvečen je bil Zevsu in ni vseboval glasbenih tekmovanj. Prvič so se igre odvijale leta leta 573 in nato vsake dve leti v istem letu kot istmijske, le da v juliju ali avgustu.

Obdobje med dvema olimpiadama se je imenovalo *periodos*. Zmagovalec vseh velikih tekmovanj v enem obdobju je bil razglašen za najboljšega športnika in prejel naslov *periodonikai*. Ker so bile nemejske in istmijske igre prirejene vsaki dve leti, je bilo teh tekmovanj v enem obdobju kar šest, kar pomeni tudi, da so imeli uspešni tekmovalci ponavadi več zmag na teh prizoriščih. Vseeno pa so zmage na olimpijadi pomenile precej več kot kjerkoli drugje.

III. Zaključek

Sem torej odgovoril na vsa zastavljena vprašanja iz uvodnega dela? Mislim da, poleg tega pa še na nekatera druga, ki so se pojavila med pisanjem te naloge. Diplomsko delo sem začel z nekaj splošnimi dejstvi, ki se nanašajo na OI. Našteti so miti o nastanku iger, opisana sta njihov pomen in vpliv po celotnem grškem svetu na področjih, kot je npr. vojskovanje ter razlike v dojemanju pomena ukvarjanja s športom po antični Grčiji. Nadaljeval sem s tekmovalčevo pripravo na igre oz. treningom, naštel nekaj uspešnih športnikov, ki po svojih sposobnostih in neverjetnih dosežkih že skoraj mejijo na mitološka bitja. Del diplomske naloge sem posvetil ženski udeležbi na antičnih OI, čeprav se teh niso smele (aktivno) udeležiti. Temu sledi opis posameznih športnih disciplin in njihova priključitev programu OI, ki so se takrat izvajale. To so bile tekaške discipline, boks, rokoborba, pankration, pentatlon oz. peteroboj in konjske dirke, ki so bile med gledalci še posebno priljubljene. Na koncu so opisane še ostale tri športne prireditve, ki so skupaj z OI sestavljale četverico najelitnejših tekmovanj - istmijske, nemejske in pitijske igre.

IV. Povzetek

V diplomskem delu so obravnavane olimpijske igre, kakršne so poznali v antiki. Delo se začne s krajšo predstavitvijo doumevanja OI v antičnem svetu, njenim vplivom na versko, politično in vojaško življenje ter z razlikami v pomenu športnih tekmovanj po grškem svetu. Tekmovanja so bila pomemben del antičnega sveta, saj so OI neposredno vplivale na politiko; med prireditvijo se druge polis namreč niso smele vojskovati proti polis iz Elide. Razlikovala so se večinoma po nagradnem skladu in športnih panogah, ki so se znašle na posameznem tekmovanju.

V gymnasionu in palaistri so se športniki pripravljali na nastop na OI. Trening je bil v rokah osebja, vezanega na posamezen gymnasion. Ni se posvečalo le športnemu treningu, ampak so učili tudi predmete kot so glasba, matematika ipd. Med osebjem in športniki ter športniki samimi je prišlo do rednih spolnih stikov. To takrat ni bilo nič nenavadnega. Mnogo atletov je po številnih zmagah prejelo status heroja. Med te so med drugimi uvrščeni Milo iz Krotone, Leonid iz Rodosa in Polidam iz Skotuse. Ženske se iger niso smele udeleževati ne kot tekmovalke ne kot gledalke. Je pa tu potrebno omeniti Atalanto, ki jo boljše poznamo iz grške mitologije. Že od malega jo je oče učil in uril v raznih veščinah, ki so ji kasneje prišle v vsakdanjem življenju še kako prav.

Na programu antičnih OI so se znašle tekaške discipline (tek na en in dva stadija in tek v hoplitovi opremi), boks, pankration, rokoborba, pentatlon sestavljen iz meta diska, meta kopja, skoka v daljino, teka na en stadij in rokoborbe ter konjske dirke. Mnoge discipline so na programu OI še danes, iz tega so izpadle le konjske dirke, ki so bile v antiki prav poseben fenomen za gledalce, in pankration, izredno krut šport, ki se je lahko končal tudi s smrtjo katerega izmed tekmovalcev. Poleg olimpijskih iger so bile del velikih štirih tekmovanj še pitijske, istmijske in nemejske igre, ki se od OI niso bistveno razlikovale. Antični svet je imel s četrdesetico iger vsako leto zagotovljeno pestro športno dogajanje vsaj nekaj dni v letu.

V. Viri in literatura

Ancient Olympics (dostopno pod: <https://www.olympic.org/ancient-olympic-games>).

Ancient Olympics (dostopno pod: https://www.youtube.com/watch?v=5u5T-FOW8_8).

Blood and Honor at the First Olympics (dostopno pod: <https://www.youtube.com/watch?v=LZ5BFmdGz4U>).

Bratož, Rajko. *Grška zgodovina*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2003.

Cancik, Hubert, Helmuth Schneider (ur.), *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. Zvezki 1–16, Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1996–2003.

Donahue, Alice A. »Pausanias der Perieget.« V: *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, Hubert Cancik in Helmuth Schneider (ur.), Zvezek 9, 446–449. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2000.

Golden, Mark. *Sports and Society in Ancient Greece*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Graf, Fritz. »Augeias.« V: *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, Hubert Cancik in Helmuth Schneider (ur.), Zvezek 2, 276–277. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1997.

Hornblower, Simon. »Thukydides.« V: *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, Hubert Cancik in Helmuth Schneider (ur.), Zvezek 12/1, 506–512. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2002.

Klynne, Allan, Cecilia Klynne. *Das Buch der antiken Rekorde*. München: C. H. Beck, 2007.

Köppel, Lutz. »Oinomaos.« V: *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, Hubert Cancik in Helmuth Schneider (ur.), Zvezek 8, 1145. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2000.

Miller, Stephen G. *Ancient Greek athletics*. New Haven: Yale University Press, 2004.

- Narcy, Michel. »Hippias.« V: *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, Hubert Cancik in Helmuth Schneider (ur.), Zvezek 5, 576–577. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1998.
- Pavzanič: *Vodič po Grčiji* (dostopno pod: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Paus.>).
- Smith, William (ur.). *A Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. Boston: Little, Brown and co., 1867 (dostopno pod: <http://quod.lib.umich.edu/m/moa/ACL3129.0003.001?view=toc>).
- Stenger, Jan. »Pelops.« V: *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, Hubert Cancik in Helmuth Schneider (ur.), Zvezek 9, 509–510. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2000.
- Tosi, Renzo, Frieder Zaminer. »Eratosthenes aus Kyrene.« V: *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, Hubert Cancik in Helmuth Schneider (ur.), Zvezek 4, 44–47. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1998.
- Young, David C., *A Brief History of the Olympic Games*. Oxford: Blackwell Publishing, 2004.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje lastno delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 1. 9. 2017

Matej Gradišar

Izjava kandidata

Spodaj podpisani Matej Gradišar izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno in dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis kandidata: